

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในระบบเศรษฐกิจแบบเปิด การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเชิงมหภาคนั้น โดยหลักแล้วจะคำนึงถึงเป้าประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความสมดุลภายใน (Internal Balance) และความสมดุลภายนอก (External Balance) โดยความสมดุลภายในจะเน้นด้านระดับการจ้างงานเต็มที่ (Full Employment) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ (Resource Utilization) ความมีเสถียรภาพทางด้านราคา (Price Stability) และการมีการกระจายรายได้ (Income Distribution) ส่วนความสมดุลภายนอกนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อมีความสมดุลในดุลการชำระเงิน (Balance of Payment Equilibrium) ในกรณีที่ประเทศมีดุลการชำระเงินเกินดุล กล่าวคือ รายรับของประเทศมากกว่ารายจ่าย ส่งผลทำให้เงินทุนสำรองของประเทศเพิ่มขึ้น และทำให้ปริมาณเงินที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอีกด้วย ในทางกลับกันหากประเทศมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ คือ ดุลการชำระเงินขาดดุลจะมีผลทำให้ทุนสำรองของประเทศ และปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจลดลง (ศรีวงศ์ สุมิตร และสาลินี วนบัตินูร, 2542)

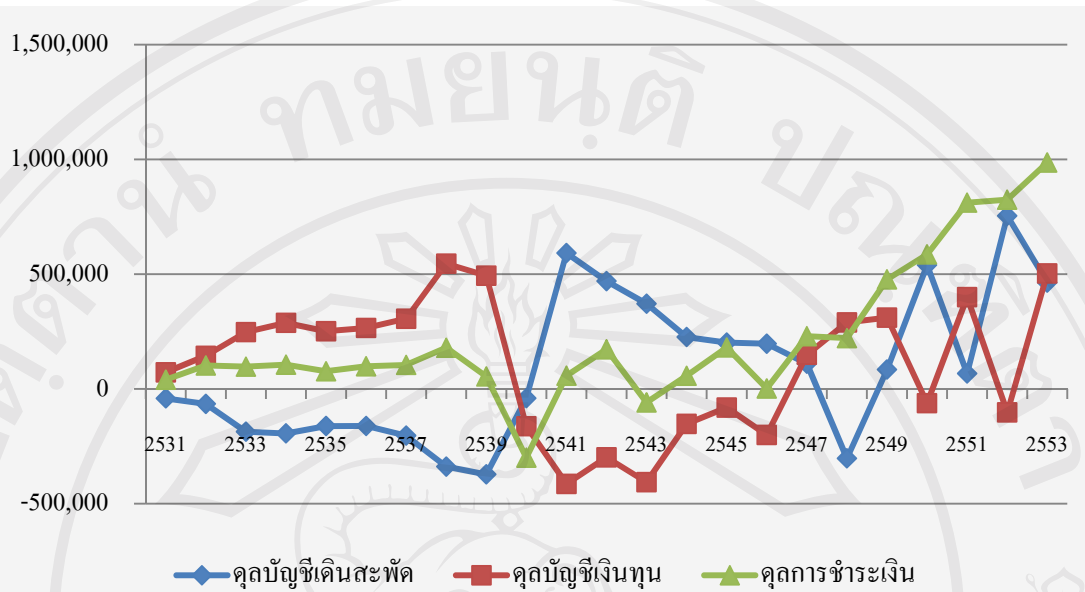
ดุลการชำระเงินระหว่างประเทศนั้นประกอบด้วย 3 บัญชีหลักคือ บัญชีเดินสะพัด บัญชีทุน และบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ โดยดุลบัญชีเดินสะพัด มีความสัมพันธ์กับระดับราคาสินค้าในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงมีความสัมพันธ์กับอัตราแลกเปลี่ยนด้วย (รัตนานายกฉนิต, 2546) ในส่วนของบัญชีทุนนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายเงินทุน คืออัตราดอกเบี้ย ถ้าอัตราดอกเบี้ยภายในประเทศสูงกว่าภายนอกประเทศ จะทำให้เกิดเงินทุนไหลเข้า ในทางตรงกันข้ามถ้าอัตราดอกเบี้ยในประเทศต่ำกว่าภายนอกประเทศจะส่งผลให้เงินทุนไหลออก ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาสินค้า อัตราแลกเปลี่ยน และอัตราดอกเบี้ย จะส่งผลกระทบต่อความสมดุลของดุลการชำระเงิน

ดังนั้นปัญหาเรื่องดุลการชำระเงิน จึงเป็นเรื่องระดับประเทศและระหว่างประเทศ เนื่องจากเมื่อเกิดการขาดดุลหรือเกินดุลการชำระเงินเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา คือในกรณีการขาดดุลอย่างต่อเนื่องหลายๆปี จะทำให้เกิดการขาดสภาพคล่องระหว่างประเทศ (International Liquidity) ประเทศนั้นจะเกิดความอ่อนแอในด้านกำลังซื้อไม่สามารถจะสั่งซื้อสินค้า

เข้าและบริการเพื่อการบริโภคภายในประเทศได้ เนื่องจากไม่มีเงินตราต่างประเทศและทองคำเพียงพอที่จะนำไปชำระหนี้ค่าสินค้าและบริการนำเข้าได้ ส่วนในกรณีดุลการชำระเงินเกินดุลอย่างต่อเนื่อง ก็จะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของค่าเงินในประเทศ ซึ่งมีผลกระทบต่อราคาสินค้าออกที่สูงขึ้น ทำให้ส่งออกสินค้าได้น้อยลง นอกจากนี้ยังจะก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นในประเทศอีกด้วย ดังนั้นดุลการชำระเงินจึงเป็นตัวบ่งชี้ให้ทราบถึงภาวะเศรษฐกิจและการค้าของประเทศไทยในขณะนั้นว่ามีความแข็งแกร่ง พอดี หรืออ่อนแอเพียงใด (เกริกเกียรติ, 2537)

นอกจากนี้ในปัจจุบันความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและธุรกิจระหว่างประเทศมีความเกี่ยวพันกันมากขึ้นเป็นลำดับ การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของประเทศที่สำคัญ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป เป็นต้น อาจส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ เช่น การขาดดุลการค้าที่สูงและต่อเนื่องของประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้สหรัฐอเมริกาใช้นโยบายการปกป้องทางการค้า (Protectionism) ซึ่งทำให้สินค้าจากต่างประเทศที่ส่งเข้าไปจำหน่ายยังสหรัฐอเมริกาประสบปัญหา เพราะมีการใช้มาตรการกีดกันการค้าในรูปแบบต่างๆ หรือการที่ญี่ปุ่นมีดุลการค้าเกินดุลมากเกินไปก็จะถูกกดดันจากประเทศต่างๆ ให้เปิดตลาดสินค้าของตนกับประเทศอื่นๆ มากขึ้น

สำหรับประเทศไทยนั้น ข้อมูลสถิติจากธนาคารแห่งประเทศไทยปรากฏว่าระหว่างปี พ.ศ.2531 - 2540 ดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลอย่างต่อเนื่อง ดังรูป 1.1 เนื่องจากเศรษฐกิจอยู่ในช่วงขยายตัว ทำให้เกิดการใช้จ่ายเกินตัวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันค่าเงินบาทขาดความยืดหยุ่นเนื่องจากการดำเนินนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้การขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ในส่วนของดุลบัญชีเงินทุนในช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 พบว่า ดุลบัญชีเงินทุนเกินดุลมาตลอด ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินมาตรการผ่อนคลายทางการเงินทำให้เงินทุนจากต่างประเทศไหลเข้าประเทศเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ดุลการชำระเงินยังคงเกินดุลด้วยถึงแม้ว่าดุลบัญชีเดินสะพัดจะขาดดุลก็ตาม แต่เมื่อประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุนออกนอกประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้ดุลบัญชีทุนขาดดุล และส่งผลให้ดุลการชำระเงินของไทยขาดดุลเป็นครั้งแรกในรอบสิบปี โดยขาดดุล 299,210 ล้านบาท หลังจากนั้นตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2541 ดุลการชำระเงินกลับมาเกินดุลอีกครั้ง ถึงแม้ว่าดุลบัญชีทุนจะยังคงขาดดุล เนื่องจากการขาดดุลของดุลบัญชีทุนถูกชดเชยโดยการเกินดุลของดุลบัญชีเดินสะพัด อันเนื่องมาจากประเทศไทยเปลี่ยนมาใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว ทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงอย่างรวดเร็วเป็นผลทำให้ความสามารถในการส่งออกสินค้าและบริการเพิ่มสูงขึ้น และในปี พ.ศ. 2553 ดุลการชำระเงินของไทยเกินดุลเท่ากับ 986,625.62 ล้านบาท

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554)

รูป 1.1 ดุลบัญชีเดินสะพัด ดุลบัญชีเงินทุน และดุลการชำระเงิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 – 2553

ซึ่งประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น จีน สหรัฐอเมริกา โดยในปี 2553 มีสัดส่วนการค้าเท่ากับ 15.5%, 12.1% และ 8.2% ตามลำดับ นอกจากนี้ในส่วนของเงินทุนเคลื่อนย้ายนั้นประเทศญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกามีปริมาณการเคลื่อนย้ายเงินทุนเป็นจำนวนมากเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศไทย

โดยการที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศพัฒนามากยิ่งขึ้นนั้น ต้องอาศัยการสะสมทุนเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากเงินออมภายในประเทศมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของภาคธุรกิจและภาครัฐ รัฐบาลและเอกชนจึงจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศ การกีดกันของรัฐบาลและเอกชนจะถูกบันทึกในรายการบัญชีทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศในดุลการชำระเงิน หากรัฐบาลต้องการรักษาเงินสำรองระหว่างประเทศของไทยให้อยู่ในระดับคงที่ ก็จะต้องทำให้เงินทุนไหลเข้าจากต่างประเทศเป็นจำนวนเท่ากับจำนวนที่ขาดดุลบัญชีเดินสะพัด การที่เงินทุนไหลเข้าจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก อาจจะสร้างหนี้ต่างประเทศมากกว่าเศรษฐกิจของประเทศจะรับไว้ได้ ดังนั้นไม่ควรปล่อยให้บัญชีเดินสะพัดขาดดุลเป็นเวลานาน ควรมีการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดเพียงชั่วคราวเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันการเกินดุลการชำระเงินติดต่อกันเป็นเวลานาน ก็ถือว่าเป็นการขาดความสมดุลชนิดหนึ่งอาจทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้หากไม่มีการปรับใช้นโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสม (มาลี สุชาติวิวัฒนชัย, 2538)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาระดับดุลการชำระเงินให้สมดุลจึงมีความจำเป็นและควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงทำการศึกษาถึงตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาคต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อดุลการชำระเงินของไทย เพื่อรักษาความสมดุลของดุลการชำระเงิน ซึ่งในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้กำหนดให้ดุลการชำระเงินเป็นเป้าหมายสำคัญอันหนึ่งในบรรดาเป้าหมายทางเศรษฐกิจอื่นๆ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดุลการชำระเงินของประเทศไทย ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาค

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างดุลการชำระเงินของประเทศไทย ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาค
2. สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับภาครัฐและเอกชนหรือผู้ที่มีความสนใจ หรือทำธุรกิจการค้าติดต่อระหว่างประเทศ นำไปประกอบการพิจารณาในการตัดสินใจและวางแผนเรื่องการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษานี้ข้อมูลที่ใช้มีลักษณะเป็นข้อมูลอนุกรมเวลา (Time Series Data) ประกอบด้วย ดุลการชำระเงิน (Balance of Payments) ดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index) ดัชนีค่าเงินในรูปตัวเงิน (Nominal Effective Exchange Rate) และอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมระหว่างธนาคาร (Interbank Offer Rate) ของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นข้อมูลรายไตรมาสย้อนหลัง 17 ปี ตั้งแต่ไตรมาส 1 ปี พ.ศ. 2537 ถึงไตรมาส 4 ปี พ.ศ. 2553 โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากธนาคารแห่งประเทศไทย และฐานข้อมูล Data Stream จากศูนย์การเงินและการลงทุน (Financial and Investment Center: FIC)

1.5 นิยามคำศัพท์

ดุลการชำระเงิน (Balance of Payment) หมายถึง บันทึกอย่างเป็นทางการเป็นระบบเกี่ยวกับมูลค่าที่เป็นตัวเงินของรายการทางเศรษฐกิจทุกประเภท ระหว่างผู้พักอาศัยของประเทศหนึ่งกับผู้พักอาศัยในอีกประเทศหนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ดุลบัญชีเดินสะพัด (Current Account) หมายถึง ผลรวมสุทธิของดุลการค้า และดุลบริการ รายได้ และเงินโอน

ดุลบัญชีเงินทุน (Capital Account) หมายถึง รายการต่างๆ ในบัญชีทุนที่แสดงการรับและจ่ายเงินตราต่างประเทศ อันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศของภาคเอกชน ภาครัฐบาล และธนาคารแห่งประเทศไทย

บัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ (International Reserves Account) บันทึกรายการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของทุนสำรองระหว่างประเทศ เพื่อขจัดความแตกต่างระหว่างรายการทางด้านเดบิต และรายการทางด้านเครดิตที่บันทึกในบัญชีอื่นๆ ทำให้ยอดรวมของดุลการชำระเงินทางด้านเครดิต สมดุลกับทางด้านเดบิต

ดัชนีค่าเงินในรูปตัวเงิน (Nominal Effective Exchange Rate: NEER) สะท้อนการเคลื่อนไหวของเงินบาทเมื่อเทียบกับเงินสกุลต่างๆ มักถูกนำไปใช้เป็นเครื่องชี้ความสามารถในการแข่งขันด้านราคาของประเทศ

อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมระหว่างธนาคาร (Interbank Rate) เป็นอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในตลาดเงินระยะสั้น เพื่อใช้ในการปรับสภาพคล่อง ของธนาคารพาณิชย์โดยธุรกรรมอาจจะอยู่ในการกู้ยืมแบบจ่ายคืนเมื่อที่ทวงถาม (at call) หรือเป็นการกู้ยืมแบบมีกำหนดระยะเวลา (term) ตั้งแต่ 1 วัน ถึง 6 เดือน ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 50-70 เป็นการกู้ยืมระยะ 1 วัน (Overnight) รองลงมาเป็นการกู้ยืมแบบจ่ายคืนเมื่อทวงถาม (at call)

ดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index: CPI) หมายถึง ตัวเลขทางสถิติที่ใช้วัดการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าและบริการที่ครอบครัวหรือผู้บริโภคซื้อหามาบริโภคเป็นประจำ ในปัจจุบันเปรียบเทียบกับราคาในปีที่กำหนดไว้เป็นปีฐาน